

*IVICA GOLEC, Povijest grada Petrinje (1240–1592–1992),
Matice hrvatske Petrinja i Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1993., 602 str.*

U sjevernoj Hrvatskoj nema mnogo gradova koji imaju svoju cjelovitu povijest napisanu od jednog autora. Neće ih vjerovatno ni biti u skoroj budućnosti, jer je posao pisanja povijesti gradova izvanredno složen i zahtjevan. U takav posao upuštali su se samo pojedini rijetki povjesničari, ali su i oni bili svjesni poteškoća pisanja takvih povijesti s obzirom na previše ili premalo sačuvane arhivske građe i nemogućnosti pisaca da popune sve praznine i obrade sve teme. To potvrđuje i nedavno izašla »Povijest grada Varaždina«, koju je dr. Rudolf Horvat radio desetak godina i koja nije objavljena nakon prvoga svjetskog rata ne samo zbog političkih neprilika već i zbog kritičnosti građana Varaždina koji su tražili cjelovito djelo, kakvo Horvat, koji nije živio u Varaždinu, nije mogao dati. A Rudolf Horvat je bio veliki stručnjak na području pisanja povijesti gradova i regija, pa je i u Petrinji 1903. objavio monografiju »Borbe Hrvata s Turcima za Petrinju«. Ivica Golec opredijelio se za pisanje povijesti samo jednoga grada: Petrinje, te je u tome sličniji Juliju Kempfu, koji se bavi Požegom, ili Kozini, koji piše povijesne radove o Krapini. Iz izvoda bibliografije na kraju »Povijesti grada Petrinje« Ivica Goleca vidi se da je već prije objavljivanja ove knjige napisao više vrijednih radova iz povijesti Petrinje i među tim radovima treba istaknuti monografiju »Tiskarstvo, izdavaštvo i knjižarstvo Petrinje (1881–1991)« (Zagreb, 1992.), koju su pohvalno ocijenili i recenzenti dr. Aleksandar Stipčević i dr. Šimun Jurišić.

Golecova knjiga o Petrinji bila je najavljena već 11. prosinca 1992., kada je u Sisku održan znanstveni skup »Petrinja 1592.–1992.« na kojem su sudjelovali brojni znanstveni djelatnici. Točno godinu dana poslije u koncertnoj dvorani »Lisinski« knjiga je i promovirana u prisutnosti više stotina Petrinjaca i isto toliko kulturnih i prosvjetnih djelatnika Hrvatske. Na promociji su svoje sudove izrekli recenzenti dr. Dragutin Pavličević, dr. Hrvoje Matković, dr. Igor Karaman, dr. Ivo Goldstein i dr. Milan Kruhek, te je promocija ove izvanredno opremljene knjige u izuzetnoj atmosferi povezala prošlost, sadašnjost i budućnost Petrinje.

Knjiga o Petrinji voluminozno je djelo. Podijeljena je u trinaest većih dijelova, odnosno četrdesetšest poglavlja sa 200 naslova, te su zahvaćeni svi segmenti života ovoga grada od njegova nastajanja pa do 21. rujna 1991., kada se Petrinjci povlače u Sisak.

Golecova knjiga je sveobuhvatna slika razvoja ovoga grada, kojemu je njegov položaj na ušću Petrinjčice u Kupu donosio bujan život, ali i stradanja, pa se može govoriti o više Petrinja tijekom povijesti, s time da je nova uvijek nastajala na zgarištu ili kraj zgarišta prethodne. Prva, još uvijek ne točno locirana Petrinja, koja je dobila status slobodnoga i kraljevskoga grada najvjerojatnije 1240. godine, bila je na prostoru današnjeg Jabukovca (Kraljevcana), a ubrajala se među pet najvažnijih gradova Hrvatske. Bila je 1543. godine razorena iz straha da ne padne u ruke Turcima, ali je još nekoliko godina vegetirala kao »Puzsta Petrina« iz koje se stanovništvo povlačilo u sigurnije krajeve.

Drugu Petrinju (Yeni Hisar ili Yeni Kala) podigao je Hasan paša Predojević na ušću, i na njenoj izgradnji 1592. radilo je 40.000 graditelja. Ova je Petrinja služila Turcima za pustošenje hrvatskih krajeva sve do Siska i Zagreba. Uskoci i ratnici nadvojvode Maksimilijana s hrvatskom vojskom ušli su 10. kolovoza 1594. u Petrinju, pa je sv. Lovro postao kasnije patron petrinjske župe. Međutim, nadvojvoda ne zadržava Petrinju, pa ju je 1595. godine trebalo ponovno osvojiti, a onda i dobro utvrditi i opskrbiti, jer je shvaćena važnost toga lokaliteta ne samo za Hrvatsku već i za Kranjsku, Štajersku i Korušku. U 1595. petrinjsko je područje uređeno kao kapetanija u sastavu pokupske Banske krajine, odnosno 1618. kao posebna jedinica Varaždinskoga generalata. Tvrdava se održavala do 1728. godine, kada je srušena, što je omogućilo širenje grada.

Međutim, sve do 1873. Petrinja je sjedište Druge banske pukovnije. To je u ovom gradu, koji je 1765. dobio status Comunitaeta, omogućavalo ne samo svestraniji, srednjoeuropski kulturni i prosvjetni nego i gospodarski razvoj, čemu pogoduje i vođeni

kupski put, koji je povezivao Sisak s Karlovcem i kojim je stotinu godina tekao vrlo živi promet od žitorodnog Podunavlja pa do Jadranskog mora. Za objavljivanje trgovačkih poslova Petrinja se poslije 1765. otvara i naseljavanju nekolicine grčkih i cincarskih trgovaca pravoslavne vjere, koji odobrenjem Josipa II. podižu 1785. godine crkvu sv. Spiridona, iako su odlučili graditi novu istoimenu crkvu.

Potkraj osamnaestog stoljeća Petrinja već ima sve bitne sadržaje jednoga grada. U njoj djeluju dobro organizirani i dobro razvijeni cehovi, a kasnije i bratovštine, a oko 1772. spominje se i manufakturna predionica, svinje, te jedna pivovara.

U vremenu Napoleonove Ilirije od 1809. do 1813. otvara se važan put Ljubljana–Petrinja–Kostajnica–Solun, a to otvaranje prema Bosni mislim da je rezultiralo i osnivanjem Gavrilovićeve mesne manufakture, koja kasnije prerasta u tvornicu dajući svoj pečat razvoju čitavoga grada u industrijsko vrijeme, pa smatram da je to trebalo navesti. Nakon propasti Napoleonova carstva Petrinja ponovno postaje sastavni dio ali i značajni centar života Banske krajine, te se u njoj 1864. osniva prvo gospodarsko društvo kao bratovština, 1862. započinje rad učiteljska škola, a nije zanemarivo ni djelovanje pjevačkog društva »Slavuj« te voćnog i vinogradarskog rasadnika. Uloga Petrinje postaje sve više mnogofunkcionalna a njeni su sadržaji od ilirskih vremena izvanredno bogati i poticajni, pa u njoj borave mnoge ličnosti hrvatskoga javnog života od bana Josipa Jelačića pa do Ognjeslava Utješenovića Ostrožinskog, koji zajedno sa Stjepanom Pejakovićem objavljuje 1861. »*Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages und der nationalen Bewegung vom Jahre 1848*«. To je i vrijeme (1850.) kada petrinjski gradonačelnik Franz Wagner dovodi desetak čeških obitelji iz Egera koji osnivaju češko selo i svojom glazbenošću znatno utječu na procvat muzičkog i društvenog života u Petrinji. Petrinja je ponovno 1871. godine proglašena slobodnim i kraljevskim gradom, ali zbog zapuštanja kupskoga vodenog puta poslije 1861., kada se Sisak povezuje željeznicom sa Zidanim Mostom, gubi svoje internacionalno značenje, pa mogućnosti svog razvoja traži u okviru zagrebačke županije te, nakon što je 1898. izgrađen kupski most, postaje značajno mjesto na putu prema Bosni, što se odražava u brojnosti njenih novčanih zavoda i gospodarskoj strukturi uopće, te se elitizam petrinjskog građanskog društva odrazio na dobro uređeni tisak i društvenu nadgradnju u cjelini. Treba reći da se napredak petrinjskog društva zasnivao dobrim dijelom na zdravoj konkurenciji Hrvata i Srba, te ostalih nacionalnosti. Posljedica je bio izvanredno bujan i kulturni i gospodarski život, koji zastaje nakon prvoga svjetskog rata, kada velikosrpska ideja preferira Srbe na štetu Hrvata rađajući netrpeljivost i neslogu. Izdvajanje Petrinje iz zagrebačke županije i njeno pripajanje primorsko-krajiškoj (autor upotrebljava izraz karlovačka oblast) oblasti 1924. godine ima negativnih posljedica na razvoj Petrinje, osobito kada je 1929. bila zabranjena i upotreba hrvatskog imena. Političko-administrativnim mjerama slabi se snaga nesrpskih struktura, što je nastavljeno i poslije drugoga svjetskog rata, uz korištenje uobičajenih mjera, postupaka i naziva.

Autor knjige je sva ta zbivanja razradio do određenih detalja, vodeći uvijek računa o odnosima, te mu zbog te ravnomjernosti treba čestitati. Knjiga je puna konkretnih činjenica, te se svaki problem može dalje istraživati i detaljizirati, za što je autor pokazao dobru volju i dobru spremu.

Mislim da nam je knjiga o Petrinji bila vrlo potrebna upravo zbog uzorka ove vrsti istraživanja. U njoj se analizom etničke strukture do 1991., ali i kroz ostala kretanja objektivno opisuje što se zbivalo na ovom području kroz više stoljeća, od provala Turaka do dolaska Srba u okolicu Petrinje, do njihova prodora i infiltriranja u grad, pa do njihove oružane pobune potkraj 1990. Autor je ovaj posao odradio na hvalevrijedan način, nastojeći zatimiti svoje emocije, iako je i sam doživio tragičnu sudbinu prognanika iz svoga rodnoga grada.

Mislim da je Ivica Golec izvanredno dobro uspio u prikazivanju povijesti Petrinje kroz povijest njegovih građana – jer kako nam je napisao glavni i odgovorni urednik knjige, ujedno i predsjednik petrinjskog ogranka Matice hrvatske, »građani nisu bezlična masa« –

osobito u zadnjem dijelu, gdje nema vremenske distance, ali ima detaljno prikazana kronika zbivanja od 2. do 21. rujna 1991., kada završava tragični egzodus katoličkih (hrvatskih) Petrinjaca.

Ova je knjiga potrebna na područjima gdje se bratstvo izrodilo u agresiju, a suživot u neprijateljstvo i uništavanje onog etnikuma koji je na ovim prostorima živio od davnina, braneći zajedno sa srpskim prebjezima ostatke Hrvatske, koja je tada postala i njihova domovina, od Turaka. Istu sudbinu doživio je Vukovar, a kao Damoklov mač opasnost se u doba agresije nadvila i nad Vinkovcima i Osijekom i Slavonskim Brodom. Knjigu kakvu je napisao Golec, jasnu i preglednu, trebalo je – da se to moglo i da smo bili demokratsko društvo – davno prije napisati i time upozoriti svijet na proces kojem je bio izložen hrvatski narod na svojim vjekovnim prostorima. Ova knjiga nije politička već popularno-povijesna s ukazivanjem na sve teme, probleme i dileme s kojima se sučeljava povjesničar. I upravo svojom racionalnošću ona razotkriva iracionalnost agresije, i to u vremenu kada Europljani teže da postanu građani svijeta kroz tehnološku i kompjutorsku revoluciju i evoluciju.

Mira Kolar-Dimitrijević

**HRVATSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON, sv. III. (Č–D),
glavni urednik Trpimir Macan, Zagreb, 1993., 779 str.**

U izdanju Leksikografskog zavoda »Miroslav Krleža« otisnuta je, nakon četvo-rogodišnjeg razmaka u odnosu na prethodni svezak, treća knjiga Hrvatskoga biografskog leksikona. Zamišljen u deset svezaka, Leksikon svojom metodološkom i sadržajnom koncepcijom predstavlja zbir biografija značajnih pojedinaca kako Hrvata tako i pripadnika drugih nacionalnosti koji su utjecali (pozitivno ili negativno) na civilizacijski razvitak Hrvatske od najstarijih vremena do danas.

Prvi svezak Leksikona (natuknice od A do Bi) objavljen je 1983. godine (glavni urednik Nikica Kolumbić) i sadržavao je 1751 biografiju pojedinaca i obitelji. Nakon velikih napada marksistički usmjerenih kritičara zbog navodnih »ideoloških« propusta knjige (prema toj kritici uvršteno je previše crkvenih osoba, a premalo ličnosti čije se djelovanje označavalo kao »ideološki podobno«), slijedila je šestogodišnja stanka. Idući svezak pojavio se, stoga, tek 1989. godine (glavni urednik Aleksandar Stipčević) i sadržava oko 1790 životopisa (od slova Bi do C).

Netom izašli treći svezak (od slova Č do Đ), koji kao glavni urednik potpisuje Trpimir Macan, na 779 stranica donosi 1561 životopis, dakle nešto manje nego u prethodna dva sveska. Kao i prethodne dvije knjige, i treći svezak bogato je popraćen ilustrativnim materijalom (oko 600 crno-bijelih i 60 fotografija u boji).

Osnovna koncepcija izradbe i kriterij uvrštavanja pojedinaca i obitelji ostao je tijekom sva tri sveska nepromijenjen. Način prezentiranja životopisa redovito je objektivna, pozitivistički, s isticanjem osnovnih biografskih podataka o svakom pojedincu, te naglasak na utvrđivanje i vrednovanje njihova doprinosa na području svoga djelovanja.

Leksikon donosi, kako je rečeno, biografije zaslužnih pojedinaca na svim poljima ljudske djelatnosti. Povijesna struka, u svim općim leksikografskim edicijama redovito najopsežnije zastupljena, ovdje također zauzima najistaknutije mjesto. U Leksikonu nalazimo stoga značajne pojedince i obitelji vezane uz hrvatski politički, gospodarski, crkveni i